

ARCHITEKTŪROS POLITIKA. TARP *POLITICS* IR *POLICY*

Algis Vyšniūnas

VG TU URBANISTIKOS KATEDRA

Pylimo g. 26/1, LT-01132 Vilnius

VDA URBANISTIKOS, ARCHITEKTŪROS IR DIZAINO INSTITUTAS

Daržų g. 18, LT-91245 Klaipėda

algis.vysniunas@gmail.com

Straipsnyje bandoma atsakyti į klausimą – kodėl rengiamas Lietuvos architektūros politikos 2014–2020 metų projektas nėra LAS ar LAR ideologinė platforma, bet yra LR aplinkos ministerijos rengiamos plėtros programos dalis. Apibrėžiama architektūros politikos samprata, aptariama architektūros vieta Lietuvos kultūrinėje tradicijoje. Konstatuojama, kad mokslininkai praktiškai nedalyvauja architektūros politikos metmenų rengime. To priežastis – klaidinga architektūrologijos samprata, kuri yra pateikta Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strategijoje. Kokybišką architektūros politiką parengti trukdo neapibrėžta architektūros vieta bendroje šalies kultūros ir ūkio sistemoje bei neidentifikuota architektūrologų kompetencija. Bandoma išsiaiškinti realią padėtį, susijusią su architektūros politikos koncepcija ir jos realizavimo mechanizmu. Išvadose atsakoma į klausimą, kodėl architektūros diskursas transformavosi ir ar įmanoma konstruoti diskursą kultūros, o ne tik ūkinėmis dimensijomis?

REIKŠMINIAI ŽODŽIAI: architektūros politika, architektūros diskursas, architektūrologija, menotyra, kultūrinė tradicija, kultūros ir ūkio struktūra.

Modernusis kultūros sferų atskyrimas nėra taikus dalykas. Mokslas, menas, moralė ir praktinis gyvenimas turi savo egoistinių ir, galima sakyti, imperialistinių pretenzijų – kiekvienos sferos atstovai bando tapti pagrindine visuomenės gyvenimą formuojančia jėga. Tarp mokslininkų, menininkų ir praktikų vyksta kova dėl politinių dalykų supratimo. Mokslininkai bando įtikinti, kad politinį mąstymą turi valdyti **teorinio mąstymo** standartai, menininkai siūlo į politiką žvelgti per **vaizduotės ir**

netikėtų metaforų prizmę, o praktikai siūlo viską traktuoti kaip **viešąjį administravimą, vadybą ir ekonominių reikalų tvarkymą** [išskirta A. V.].¹

ĮVADAS

1967 m. UNESCO apskritojo stalo diskusijos metu kultūros politika buvo apibrėžta kaip „veiklos principų,

1 Alvydas Jokubaitis, Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas, Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 215.

administracinių ir biudžetinių praktikų ir procedūrų, formuojančių valstybės kultūrinės veiklos pagrindą, visuma². Kultūros politika realizuojama ne tik biurokratinės ir teisinės sistemos lygmeniu, bet ir bendrame socialiniame-kultūriniame kontekste. Būtent oficialus diskursas žymi kategorijas, sampratas ir normatyvinius orientyrus, kuriuos vėliau reprodukuoja organizacijos ir individai, veikiantys kultūros sferoje. Svarbu – koks tas diskursas, nes jis apima labai platų spektrą tarp strateginių sprendimų priėmimo (*politics*) ir konkrečių sprendimų įgyvendinimo (*policy*). Tai reiškia, kad yra balansuojama tarp kultūrinės ir ūkinės dimensijų, kurios realizuojamos teisinių mechanizmų dėka.

Teisiniai mechanizmai yra labai arti politikos, kuriai meniniai kriterijai netinka. Preambulėje pateikta citata yra raktas į šio straipsnio koncepciją. Miesto formavimo procese reiškiasi politikai, verslininkai, kultūros žmonės. Belpieka išsiaiškinti, kokį vaidmenį atlieka architektai, kuriantys erdvines struktūras.

Yra dvi struktūros, kuriojančios architektūros sritis, – Lietuvos architektų sąjunga (LAS) ir Lietuvos architektų rūmai (LAR). LAS yra savarankiška, savanoriška kūrybinė organizacija, vienijanti diplomuotus architektus, turinčius aukštąjį architektūrinį išsilavinimą³. Tai yra savotiška profesinė sąjunga. LAR yra atestuotųjų šalies architektų profesinės savivaldos organizacija⁴, t. y. projektuojančių architektų organizacija, veikianti grynai profesiniame lauke. Logiškai mąstant, LAS ir LAR turėtų formuoti oficialų diskursą, susijusį su architektūros politika, architektūros mokslu ir konkrečia architektūrine veikla. Paradoksas, bet minėtos struktūros valstybės kultūrinės tradicijos formavime beveik nedalyvauja⁵.

2 *Cultural Policy: A Preliminary Study.*, Paris, UNESCO, 1969.

3 <http://www.architektusajunga.lt/apie-lietuvos-architektu-sajunga>.

4 LAR įkurti 2006 m. lapkričio 21 d. Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymu Nr. X-914; <http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apie-mus.php>.

5 Pvz., Lietuvos architektai Venecijos architektūros bienalėje da-

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 226 (2003 02 20) sudaryta Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos rengimo darbo grupė⁶. Strategijoje architektūros mokslo (architektūrologijos) sampratą ir atitinkamai naratyvo vektorių sukonstravo net ne architektas. Todėl nieko keisto, kad architektūros mokslas „pakrypo“ į menotyros lauką, iš esmės nesusijusį su praktine architektūrine veikla. Kadangi LAS ir LAR praktiškai nedalyvauja architektūros mokslo ir studijų formavimo procese, todėl architektūros vietą valstybės kultūros ir ūkio struktūroje apibrėžia kiti. Tokios veiklos pavyzdžiu gali būti prof. Pauliaus Kavaliausko kraštotvarkos modeliai⁷, kurie realiai veikia kaip krašto valdymo algoritmai. Visiškai neaišku, kodėl ignoruojamas prof. Zigmo J. Daunoros parengtas architektūros, urbanistikos ir planavimo sisteminio sąryšio modelis⁸.

Nuo 2013 m. LAR vykdo tarpdisciplininių tyrimų projektą „Architektūros kokybės kriterijai“⁹. Ruošiantis konferencijai LAR atliko architektūros kokybės užtikrinimo teisinių priemonių užsienio šalyse analizę,

lyvauja tik kaip žiūrovai. Maloni išimtis – Kauno architektūros festivalio projektas, remiamas *Asia-Europe Foundation* (ASEF), *Arts Network Asia* (ANA) ir *Trans Europe Halles* (TEH) kaip tarptautinės programos *Creative Encounters: Cultural Partnerships between Asia and Europe* dalis.

6 *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004.

7 Paulius Kavaliauskas, *Kraštotvarka ir profesinis egocentrizmas. Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai. Kraštovaizdžio architektūros forumo 2013 mokslo darbai*, 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas, [interaktyvus], 2013, p. 9, [žiūrėta 2014-07-05], http://lkas.lt/sites/default/files/Leidin2013_tekstas_g2_on.pdf.

8 Zigmą J. Daunora, „Architektūra, urbanistika, teritorijų planavimas: disciplinų sampratos ir tikslesnio sąvokų vartojimo link“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2000, 24 (2), p. 66–71.

9 Projekto sudėtinė dalis yra LAR, VGTU AF Architektūros pagrindų ir teorijos katedros (APTK) kartu su LAS 2014 m. spalio 6–7 d. surengta tarpdisciplininė mokslinė konferencija „Architektūros kokybės kriterijai ir jų teisinė reikšmė“. Įdomi detalė – nors konferenciją organizavo APTK, bet joje pranešimo neskaitė nė vienas VGTU AF mokslo krypties komisijos narys, nors ta komisija sudaryta APTK pagrindu; [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-11], <http://www.architekturumai.lt/pages/posts/architekturos-kokybes-kriterijai-ir-ju-teisine-reiksme-333.php>.

nors ir taip aišku, kad be kultūrinio konteksto teisinės priemonių komentaras nieko neduoda. Preliminari pranešėjų kompetencijos (išsilavinimas ir veiklos pobūdis) bei pranešimų temų analizė leidžia teigti, kad architektūros kokybė suprantama ne kaip kūrybinio proceso rezultatas, bet kaip teisiškai apibrėžiamas reglamentuotų veiksmų rezultatas, kurį gali vertinti ir ne architektas. Tokia traktuotė reiškia, kad architektūra nėra kūryba, o tik ūkinės veiklos forma.

LAS ir LAR nusileidžia LR AM Saugomų teritorijų tarnybos (STT) kategoriškiems reikalavimams¹⁰. 2013 m. Saugomų teritorijų tarnyba išleido katalogus, kuriuose reglamentuojama tradicinė architektūra atskiruose Lietuvos etnografiniuose regionuose. Tai sukėlė LAS ir LAR pasipiktinimą, nes architektūros kokybę pradėjo reglamentuoti viešojo administravimo sektorius. Tai reiškia, kad tam tikroje Lietuvos dalyje architektūros politiką formuoja ne architektai. Jokie architektūrologai ar architektūros bei urbanistikos ekspertai nesugebėjo nieko priešpriešinti. LAR vykdomas projektas „Architektūros kokybės kriterijai“ yra ne tik pavėluotas, bet ir vargu ar duos kokybiškų atsakymus į rūpimus klausimus.

Įvertinus faktą, kad LAS rengia projektą „Lietuvos architektūros politikos 2014–2020 metmenys „Inovatyvi architektūra – darniai aplinkai kurti““ pagal LR AM plėtros programos metmenis, darosi nebeaišku, ar architektūra tebėra kultūros dalis. Labai daug požymių, kad architektų bendruomenę apėmė anomijos¹¹ būseną, kuri charakterizuojama silpnu socialinės atsakomybės jausmu ir iškreiptais profesionalumo standartais, labiau tinkančiais verslo, teisės ir politikos sritims, bet ne architektūrai.

Straipsnyje apibrėžiama architektūros politikos samprata, aptariama architektūros vieta Lietuvos kul-

tūrinėje tradicijoje. Suvokiant tokios politikos poreikio būtinumą, konstatuojama, kad nėra atitinkamo intelektualinio potencialo, kuris parengtų kokybišką architektūros politikos metmenis. Problema ta, kad architektūros politika užima netinkamą vietą bendroje sistemoje, t. y. yra ne LAS ar LAR ideologinė platforma, bet visiškai kitos žinybos – LR aplinkos ministerijos – rengiamos plėtros programos dalis. Kokybišką architektūros politiką parengti trukdo ir skeptiškas požiūris į kultūrinę tradiciją, neapibrėžtą architektūros vietą bendroje krašto kultūros ir ūkio sistemoje bei neidentifikuota architektūrologų kompetencija.

Šio straipsnio tikslas – pabandyti išsiaiškinti realią padėtį, susijusią su architektūros politikos koncepcija ir jos realizavimo mechanizmu. Reikia atsakyti į klausimą – kodėl architektūros diskursas transformavosi ir ar įmanoma konstruoti diskursą kultūros, o ne tik ūkinėmis dimensijomis?

ARCHITEKTŪROS POLITIKOS SAMPRATA

Architektūros politika yra svarbi tautos ir valstybės (kaip savarankiškos politinės bendruomenės) kokybiškų gyvavimo sąlygų sudėtinė dalis. Ji suprantama ne tik pagal tyrimų lauką, t. y. ne tik kaip humanitariniai ir socialiniai mokslai, kurių objektas yra Lietuvos valstybės kraštovaizdis, miestai, pastatai ir t. t., bet ir pagal jos misiją – puoselėti lietuviškąją tapatybę, prisidėti prie lietuvių politinės bendruomenės kultūrinės brandos, kūrybiškumo ir savarankiškumo stiprinimo, prie visaverčio Lietuvos dalyvavimo pasaulio kultūros ir mokslo poliloge.

Neaišku, ar taip architektūros politiką supranta architektų bendruomenė, kurią sudaro architektūros mokslo ir studijų politikos formuotojai, akademinė bendruomenė ir lituanistikos tyrimais besidominti visuomenė bei praktikuojantys architektai.

LAS ir LAR kalba apie architektūros politiką per Europos Sąjungos šalių patirties prizmę¹². Tai yra visiškai

10 Pvz., atvejais su „Agilos“ kinoteatro rekonstrukcijos projektu Ni-doje (archit. M. Morkūnas, V. Jankūnas). Architektai beviltiškai skėčiojo rankomis prieš valdininkus.

11 Anomija (sen. graik. *anomia* – neturintis įstatymų) – visuomenės būseną, kai silpni elgesio ir tikėjimo standartai (arba jų iš viso nėra).

12 Aida Štelbienė, „ES šalių patirtis, kuriant architektūros politiką. Tikslai“, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-12], <http://www.ber->

suprantama, nes komentuojama patirtis šalių, kuriose architektūros menas yra ypač aukšto lygio¹³. Čia svarbu suprasti skirtumą tarp strateginio naratyvo vektoriaus ir jo realizavimo mechanizmo, t. y. reikia išsiaiškinti, ar architektai kuria savo politiką ar vykdo kitų programas/idėjas/koncepcijas/strategijas?

Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptį aprašas¹⁴ priimtas 2005 metais. 2006 m. liepos mėnesį LR vyriausybė priėmė nutarimą „Dėl Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptį įgyvendinimo 2006–2010 metų priemonių patvirtinimo“. Šio nutarimo pagrindine priemone numatytas Architektūros įstatymas, kuris vis dar nepriimtas. To nepadarius, trūksta prielaidų kokybiškos architektūros atsiradimui. Nepaisant to, kad iš viso nėra pagrindinės architektūros politikos įgyvendinimo priemonės, LAS ir LAR bando „įkomponuoti“ architektūros politikos koncepciją į Aplinkos ministerijos parengtą plėtros programą, kuri turi aiškų aplinkosauginį pobūdį. Tai reiškia, kad **LR vyriausybės patvirtintą architektūros politikos kryptį iš tikrųjų realizuoja Aplinkos ministerija, o ne LAS ir LAR**. Logiškai mąstant, pagal tokią sampratą turėtų būti sukonstruoti studijų ir mokslo klasifikatoriai, todėl diskusijos, ar architektūra yra menas, nebetenka prasmės.

nardinai.lt/straipsnis/2012-09-23-aida-stelbiene-es-saliu-patirtis-kuriant-architekturos-politika-tikslai/88322.

- 13 Seniausiai dokumentus apie architektūros politikos būtinumą 1977 m. priėmė prancūzai. Po 14 metų tokius dokumentus priėmė Nyderlandai. Tik 5 šalys po architektūros politiką reguliuojančių dokumentų priėmimo juos patobulino, priėmė naujas redakcijas. Nyderlandai tokį patobulinimą daro kas 5 metus. Tai reiškia, kad priimta politika vykdoma ir, įgyvendinus vienus punktus, galima užsibrėžti naujus uždavinius. Suomija Nacionalinę architektūros politiką priėmė 1998 metais. Vienas išskirtinių suomių politikos bruožų – siekis, kad kiekvienas šalies administracinis vienetas turėtų savo architektūros politiką. Nacionalinės architektūros pagrindu 2001–2010 m. suomiai sukūrė lokalius architektūros politikos dokumentus pagal regionus.
- 14 Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptį aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimu Nr. 554.

2009 m. LR aplinkos ministerija parengė projektą „Lietuvos urbanistinės politikos kryptys“¹⁵, kuriame daugiau kalbama apie Lietuvos apgyvendinimo sistemą, todėl tiksliau būtų šį dokumentą vadinti „Lietuvos urbanizacijos politikos kryptys“. Šis politinis dokumentas traktuotinas kaip šalies urbanizacinių procesų tęstinumo koncepcija naujomis sąlygomis, bet ne kaip gyvenamos aplinkos miestuose kokybės garantas. Šiais klausimais LAS ir LAR iš viso neturi jokios nuomonės.

Architektūros ir projektavimo proceso administravimas yra sudėtingas procesas¹⁶, kurį visos Europos šalys sprendžia pagal savo kultūrinės tradicijas, mentalitetą, ekonomiką, institucinę sąrangą ir t. t. Dėl vieno sutariama – norint turėti šalyje kokybišką gamtinę ir gyvenamąją aplinką, tai turi tapti valstybine politika. Lietuvos atveju architektūros politikos turinys priklauso nuo to, kokio rango yra dokumentas – vyriausybės, ministerijos ar LAS/LAR. Priklausomai nuo to, visus veiksmus ar iniciatyvas architektūros ir urbanistikos srityse galima sugrupuoti į kelias veiksmų dalis: a) **Žinių ir supratimo apie architektūrą sklaidą**¹⁷, kuri suprantama kaip parama kultūros organizacijoms, kultūrinėms iniciatyvoms, tyrinėjimo projektams; b) **Didelis dėmesys architektūros studijų bei profesionalaus mokymo programoms**¹⁸; c) **Pastatų architektūrinės meninės kokybės siekimas**. Tai yra profesinio cecho garbės reikalas; d) **Pastatų architektūrinės kokybės siekimas administracinėmis priemonėmis**. Tai pasiekama įkuriant architektūros patarėjo instituciją (nacionaliniu lygmeniu). Turi būti konkretus

15 <http://www.am.lt/VI/files/0.363498001247711030.pdf>, [žiūrėta 2014-10-12].

16 LAS ir LAR kalbama apie architektūrą apskritai, nors reikėtų skirti architektūrą kaip reiškinių (kultūros dalis) ir architektūrą kaip pastatų projektavimo procesą.

17 Reikia pripažinti, kad Lietuvoje architektūros sklaida nusileidžia teatro, kino, literatūros, ypač muzikos sklaidai.

18 Vienintelis kontrolės mechanizmas – studijų programų akreditavimas, išorinis vertinimas, nes profesinis cechasis (LAS ir LAR) praktiškai neturi jokių svertų kontroliuoti studijų kokybę. Studijos tapo universitetų vidaus reikalas.

valstybės rango pareigūnas, atsakingas už architektūros politikos įgyvendinimą, projektavimą ir pan.¹⁹ Taip pat turi būti žemesnio rango pareigūnai, atsakingi už architektūrą (pvz., rajono/regiono architektas); e) **Tvarios plėtros skatinimas.** Visų lygių administracijoms tenka integruoti uždavinius, skirtus architektūrinei kokybei kelti ir tvariai architektūrai pasiekti.

Architektūros politikos turinys nekelia abejonių, bet kyla ginčai dėl dviejų dalykų: 1) dėl architektūros studijų, nes neaišku, kas yra architektas – tai socialinis statusas/išsilavinimas ar reglamentuota profesija? 2) dėl architektūros kokybės vertinimo, nes neaišku, kas turi vertinti ir pagal kokius kriterijus.

Problemos kyla dėl to, kad nesutariama, kas yra architektūra (menas ar reglamentuota sisteminė veikla) ir kas yra architektūros objektas (meninė forma, erdvė ir ją formuojantis užstatymas ar dar kas nors?).

Konferencijos „Terra Urbana“ rezoliucijoje²⁰ siūloma švietimo sistemoje įdiegti **urbanistinę edukaciją, siejant ją su miesto bendruomenių stiprinimu, žmonių kultūrinės atminties ir tapatumo formavimosi skatinimu.** Atrodo, viskas aišku, jog tai yra valstybinio rango uždavinys, juolab kad visa tai deklaruojama Lietuvos Respublikos vyriausybės programose nuo pat 1991 metų²¹. Apie tai kalbama ir Kultūros kongrese²², kuris įkurtas 1990 metais. 1991 m. Pirmojo

kultūros kongreso metu paviešintas Lietuvos kultūros politikos nuostatų projektas. Bet pasirodo, kad viskas yra ne taip paprasta.

Šį projektą skeptiškai įvertino jaunosios kartos dailėtyrininkai/menotyryninkai/kultūrologai, kuriems ypač užkliuvo terminai „kultūrinis identitetas“, „nacionalinis tapatumas“, „tautinė kultūra“, „kultūros tradicija“, „tautinis kultūros paveldas“ ir t. t. Labai iškalbinga citata iš straipsnių rinktinės *Pažymėtos teritorijos*, kurį parėmė Atviros Lietuvos fondas:

Kritiniai aktualios kultūros dabarties perskaitymai skatina atsiriboti nuo įsisenėjusių menotyros determinizmų ir rinktis kitokį kultūrinės refleksijos kelią. Tam būtina redukuoti platų kultūros reiškinių lauką ir apibrėžti pasikartojančius teminius ansamblius arba „topoi“, t. y. meno praktikas, projektus ir kultūros veiksmus, su jais siejamus diskursus ir socialines pozicijas. Būtent „topoi“ formuoja įsivaizduojamą tam tikro laiko menų kanoną, **o kritiniai kultūros perskaitymai apibūdinti kaip tokių kanonų vertybinių ryšių rekonstravimas ir dekonstravimas** [išskirta A. V.].²³

Nors nepaaiškinama, ką reiškia „įsisenėję menotyros determinizmai“, galima spėti, kad kultūrinė tradicija tėra tuščias žodis kai kuriems menotyryninkams/mokslininkams/architektams. Siūlomas „kultūrinės refleksijos kelias“, kuris reiškia, kad iš principo pasisakoma prieš sisteminius dalykus. Kaip sakoma, svarbu atspindžiai, o ne pats paviršius. Toks požiūris yra gajus ir tarp kai kurių architektų, kurie architektūrą supranta kaip „grynojo“ meno rūšį, bet ne kaip reiškinių. Vadinasi, **kai kurie architektai pasisako prieš bet kokį kultūrinių procesų institucionalizavimą**, kas, be abejo, nepadedą kokybiškos architektūros politikos formavimo procesui.

Taip pat svarbus ir kitas klausimas – kas rengia architektūros politikos koncepciją/metmenis? Paradoksas, bet tokio svarbaus dokumento rengime praktiškai

19 Pz., Lietuvoje yra Valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba. Jai vadovauja direktorius, kuris oficialiai vadinamas vyriausiu šalies veterinaru. Analogiškai yra vyriausias miškininkas (urėdas), vyriausias kariuomenės vadas ir t. t. Tokios pareigybės architektūros srityje nėra, vadinasi, tai nėra valstybinis prioritetas.

20 Konferenciją surengė VDA Urbanistikos, architektūros ir dizaino institutas 2013 m. birželio 28 d. Klaipėdoje. *Acta Academiae Artium Vilmensis*, Vilnius, 2013, t. 71: *Terra Urbana: Urbanistinės kaitos žemėlapiai*, sud. Tomas S. Butkus, p. 157–158.

21 Eglė Rindzevičiūtė, *Identitetas ir saugumas Lietuvos kultūros diskursuose. Pažymėtos teritorijos*, Tyto Alba, Vilnius 2005, p. 11–30.

22 Kultūros kongresas susiformavo kaip neformali 1990-aisiais įkurta organizacija, kuri 2002 m. buvo įregistruota kaip nevyriausybinė organizacija. Idėjos, kurias skelbė Kultūros kongresas, ne tik darė įtaką dabartinės Lietuvos kultūros politikos nuostatų žodynui, bet netgi buvo įteisintos atskiru teisės aktu – Etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymu.

23 „Pratarmė“, in: *Pažymėtos teritorijos*, sud. Rūta Goštautienė, Lolita Jablonskienė, Vilnius: Tyto Alba, 2005, p. 7–10.

nedalyvauja architektūros mokslo atstovai, t. y. tie, kurie vadovauja doktorantams, dalyvauja mokslo krypties komisijų veikloje, yra atsakingi už mokslo žurnalų kokybę ir t. t. Nedalyvauja ir tie, kurie yra atsakingi už architektūros studijų procesą, studijų kryptį ir studijų programų aprašų rengimą. Tokiu būdu pažeistas fundamentinis sisteminis ryšys tarp mokslo, studijų ir praktinės veiklos. Todėl architektūros politikos rengimas tapo projektuojančių architektų asmeniniu reikalu ir biurokratinio proceso objektu. Tai reiškia, kad architektūros politika turi visas sąlygas tapti deklaratyvių teiginių rinkiniu be jokio architektūros turinio.

ARCHITEKTŪROS VIETA KULTŪRINĖJE TRADICIJOJE

Skeptiškas požiūris į kultūrinių procesų institucionalizavimą, bandymai rekonstruoti ar net visiškai dekonstruoti istoriškai susiklosčiusius vertybinius ryšius veda prie neprognozuojamų chaotiškų procesų, kurių pasekmės nuspėjamos. Vargu ar tai gali sau leisti tokia šalis kaip Lietuva. Bandymai padaryti tvarką, t. y. moksliskai pagrįsti bendrą kultūros ir ūkio sistemą yra suprantami, bet problemų kyla, nes tą daro labai ribotas kiekis mokslininkų. Bet koks teorinis modelis/algoritmas visada yra schematiškas, todėl kyla daug diskusijų dėl jo realizavimo mechanizmo, kuris vadinamas „kraštovarką“, arba „teritorijų planavimu“.

Teorinio mąstymo standartai, teoriniai modeliai kaip argumentas dažnai taikomi kraštovarkoje (P. Kavaliauskas²⁴, J. Bučas²⁵). Kraštovarkos samprata balansuoja tarp socialinės ekonominės plėtros (politika), gamtos ir socialinių mokslų, kūrybos (architektūra) bei tikrovės pažinimo (gnoseologija). Aiškiai išreikštos ambicijos reguliuoti/reglamentuoti/administruo-

ti visus procesus, vykstančius šalyje, todėl realizuota kraštovarkos koncepcija turi visas galimybes tapti totalinės kontrolės analogu/sinonimu. Neatsitiktinai prof. P. Kavaliauskas teigia, kad kraštovarką yra tas pats teritorijų planavimas²⁶. Tokiu būdu aiškėja ir pati TPĮ koncepcija, ir jos tikrasis turinys.

Tokioje schemoje/modelyje nėra vietos miesto erdvinėms dimensijoms arba tiems dalykams, kuriuos madinga vadinti *genius loci*. Šiuo atveju galima kalbėti apie politiką, kuri gali būti suprantama dvejopai: 1) veiksmo kryptis, kurią nustato valdžia (*politics* – sprendimų priėmimas); 2) bet kokia veiksmo kryptis, kuri laikoma naudinga ar tikslinga (*policy* – sprendimų įgyvendinimas).

Straipsnio autorius nesirengia polemizuoti su kraštovarkos ideologais, tiesiog bandoma suprasti, kodėl architektūra yra podukros vietoje? Pirminė analizė rodo, kad kalti patys architektai, o tiksliau, vadinamieji architektūros teoretikai, kurie taip ir nesukūrė (nesuprato/nenorėjo/nesugebėjo?) architektūrinės ideologijos, architektūros politikos strategijos ir pan. Pagal kraštovarkos modelį veikianti LR aplinkos ministerija²⁷ nurodė, kad LAS rengiamas projektas „Lietuvos architektūros politikos 2014–2020 metmenys „Inovatyvi architektūra – darniai aplinkai kurti““ patenka į **plėtros programos** kategoriją, todėl jos struktūra turi atitikti patvirtintą plėtros programos struktūrą²⁸. Kyla klausimas, kaip tai

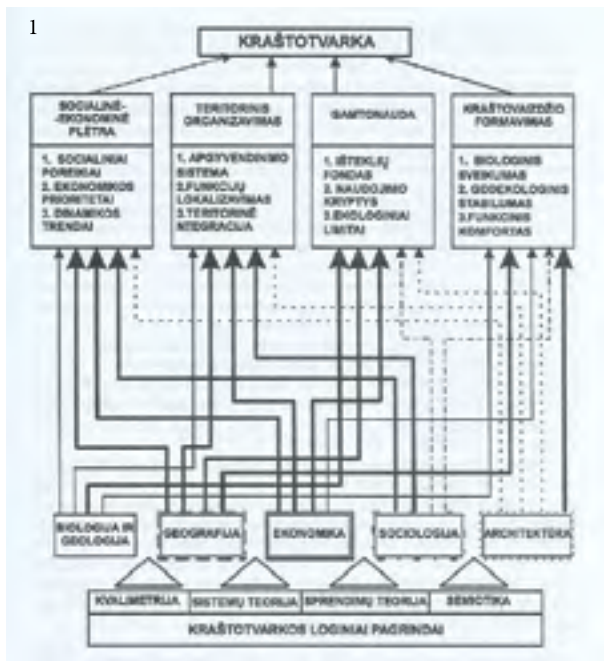
24 Paulius Kavaliauskas, *op. cit.*, p. 9–20.

25 Jurgis Bučas, *Kraštovarkos pagrindai*, Kaunas: Technologija, 2001, p. 53.

26 Paulius Kavaliauskas, *op. cit.*, p. 9.

27 1990–1994 m. LR statybos ir urbanistikos ministerija, kurios padalinys Aplinkos apsaugos departamentas 1994 m. transformuotas į LR aplinkos apsaugos ministeriją. LR aplinkos ministerija įsteigta 1998 m., perdavus Aplinkos apsaugos ministerijai daugelį Statybos ir urbanistikos ministerijos funkcijų bei Žemės ir miškų ministerijos miškų ūkio reguliavimo funkcijas. Įvairiais periodais ministro pareigas ėjo šie architektai: A. Nasvytis (1990–1992), H. Žukauskas (2000–2001), V. Mazuronis (2012–2014). Ministerijos pavadinimų pasikeitimai labai gerai parodo bendrą strategijos kitimą – nuo urbanistikos link aplinkos apsaugos.

28 Metmenų projektas parengtas Lietuvos architektų sąjungos pagal 2013 m. liepos 5 d. Ekspertinių paslaugų pirkimo sutartį su LR aplinkos ministerija Nr. VPS-2013-64-KKSP. Pagrindinis

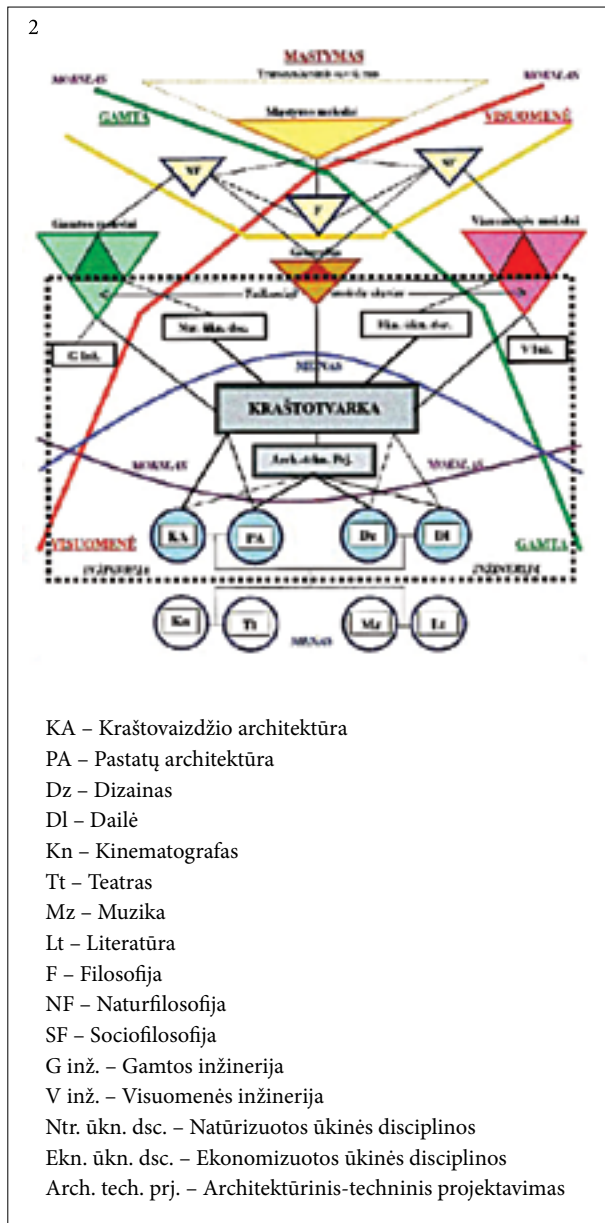
KRAŠTOTVARKOS SAMPRATA
THE CONCEPT OF LANDSCAPING
(prof. P. Kavaliauskas, 1992–2013)

- 1 – Kraštovarkos vietinė struktūra (iš P. Kavaliausko knygos *Metodologiniai kraštovarkos pagrindai*, 1992)
The local structure of landscaping (from the book *Metodologiniai kraštovarkos pagrindai (Methodological Basis of Landscaping)* by P. Kavaliauskas, 1992)
- 2 – Kraštovarka tikrovės pažinimo struktūroje (schema iš P. Kavaliausko straipsnio „Kraštovarka ir profesinis egocentrizmas“, 2013)
Landscaping in the structure of cognition of reality (a scheme from the article “Kraštovarka ir profesinis egocentrizmas” (“Landscaping and Professional Egocentrism”) by P. Kavaliauskas, 2013)

atsitiko, kad architektūros politikos metmenų rengėjai pamiršo Pirmajame Lietuvos kultūros kongrese prof. K. Šešelgio perskaitytą pranešimą²⁹, aprobuotą LAS’o

AM reikalavimas – metmenys turi „įsikomponuoti“ į jau esamos plėtros programos struktūrą; <http://www.architekturasajunga.lt/naujienos/architekturos-politika-2014-2020-m>, [žiūrėta 2014-07-05; 07:25].

29 Kazimieras Šešelgis, „Lietuvos architektūra“, in: *Lietuvos kultūros koncepcijos metmenys*, Lietuvos kultūros kongreso laikinasis mokslinis kūrybinis kolektyvas, Vilnius, 1990, p. 86–88. Pranešimą parengė Lietuvos architektų suvažiavimas, redagavo prof. K. Šešelgis.

- KA – Kraštovaizdžio architektūra
- PA – Pastatų architektūra
- Dz – Dizainas
- DI – Dailė
- Kn – Kinematografas
- Tt – Teatras
- Mz – Muzika
- Lt – Literatūra
- F – Filosofija
- NF – Naturfilosofija
- SF – Sociofilosofija
- G inž. – Gamtos inžinerija
- V inž. – Visuomenės inžinerija
- Ntr. ūkn. dsc. – Natūrizuotos ūkinės disciplinos
- Ekn. ūkn. dsc. – Ekonomizuotos ūkinės disciplinos
- Arch. techn. prj. – Architektūrinis-techninis projektavimas

suvažiavime, kuriame sakoma, kad reikia „**pertvarkyti architektūros valdymą taip, kad urbanistika (!) ir architektūra užimtų deramą vietą Lietuvos kultūros (!) ir ūkio struktūroje**“? Kultūros ir ūkio, o ne tik ūkio! Tame pačiame pranešime sakoma, kad reikia parengti **Lietuvos urbanistikos kodeksą**³⁰ bei kitus Lietuvos

30 VDA organizuotoje konferencijos „Terra Urbana“ rezoliucijoje kalbama panašiai: „Sukurti Lietuvos urbanistinį kodeksą (įstatymą), apimančią realų miestų raidos planavimą ir valdymą. Rengiant miestų bendruosius, detaliuosius ir specialiuosius planus erdvinis (trimatis) miesto struktūrų modeliavimas turi tapti teisine norma“.

architektūrą specifika įteisinančius normatyvinius dokumentus. Belieka paklausti, kodėl LAS pamiršta savo pačių suvažiavime priimtus nutarimus?

Galima daryti dvi išvadas: 1) Kraštovarkos teoriniuose modeliuose neegzistuoja toks reiškinys kaip miestas, nes kalbama tik apie įvairaus rango, dydžio ir statuso teritorijas. Tai paaiškina faktą, kodėl niekur nekalbama apie urbanistiką; 2) Kadangi nekalbama apie miestą, todėl funkcionuoja labai supaprastinta pačios architektūros samprata. Pagal tokią sampratą **architektūra nėra kultūros reiškinys**. Tai tiesiog veiklos rūšis, kuriai reikalingi tam tikri techniniai įgūdžiai (architektūrinis-techninis projektavimas) ir kurie iš inercijos vis dar vadinami *kūryba*.

Problema yra ne labai schematizuoto, bet kartu ir labai sudėtingo algoritmo egzistavimo faktas, o ta, kad patys architektai sutinka su kraštovarkininkų pasiūlytu algoritmu. Tai reiškia, kad architektai arba nesupranta problemos masto, arba nesugeba dalyvauti teorinėje diskusijoje, t. y. nesugeba parengti alternatyvių modelių/algoritmų, kuriuose būtų aiškiai įvardyta architektūros ir urbanistikos vieta bendroje šalies kultūrinėje tradicijoje. Architektūra suprantama tik kaip pastatų projektavimas (grynieji/laisvieji menai). Tokiu atveju, LAS³¹ yra tokia pat organizacija kaip bet kokia kita kūrybinių darbuotojų sąjunga (rašytojų, kompozitorių, dailininkų, dizainerių ir t. t.), o LAR³² yra tokia pat organizacija kaip vežėjų,

31 Lietuvos architektų sąjunga (LAS) tęsia 1924 m. pradėtą ir 1940 m. sustabdytą Lietuvos inžinierių ir architektų sąjungos veiklą. 1993 m. birželio 17–21 d. XIX tarptautinės architektų sąjungos UIA (*Union Internationale des Architectes*) asamblėjos metu buvo ratifikuotas naujos sekcijos – Baltijos architektų sąjungų asociacijos (BAUA) prie UIA – įregistravimas. Nuo tada LAS tapo UIA nare. Nuo 1997 m. yra Lietuvos meno kūrėjų asociacijos narė. 2001 m. sausio 1 d. LAS priimta į Europos architektų tarybą (ACE) nare-stebėtoja; nuo 2004 m. sausio 1 d. LAS priimta tikraja Europos architektų tarybos ACE nare.

32 Lietuvos architektų rūmai (LAR) – atestuotųjų šalies architektų organizacija, įteisinta 2006 m. lapkričio 21 d. Lietuvos Respublikos architektų rūmų įstatymu Nr. X-914 ir įsteigta steigiamojo susirinkimo, vykusio 2007 m. balandžio 25 d. LAR veiklos tikslas – užtikrinti architektūrinės veiklos skaidrumą, projektavimo darbų kokybę, rūpintis architektų atestavimo,

statybininkų, kelininkų ar žvyro karjerų kasėjų ir pan. asociacija. Tokia samprata reiškia, kad architektūra yra specifinis paslaugos sektorius su labai ribotu pilietinės atsakomybės supratimu. Architektai nuolankiai paklūsta LR aplinkos ministerijos nuostatom, todėl nieko keista, kad iki šiol nėra architektūros įstatymo, jau nekalbant apie urbanistikos kodeksą.

Čia priekaištas turėtų būti skirtas ne praktikuojantiems architektams, o vadinamiesiems architektūros teoretikams. Po tokios išvados kyla klausimas, o ką veikia architektūros mokslas³³ (jeigu toks iš viso yra), kodėl jis nedalyvauja svarbių Lietuvai paradigmų konstravime³⁴? Atsakymas paprastas – architektūros mokslas nesusijęs su praktika. Kitas klausimas – kodėl taip yra?

TARP ARCHITEKTŪROLOGIJOS IR MENOTYROS. KAS IR KĄ TYRINĖJA?

Egzistuoja gana griežta menotyryninkų-kultūrologų pozicija, kad architektūros ir urbanistikos mokslas yra pernelyg paskendęs specialybinėse smulkmenose. Iš vienos pusės, nenorima pripažinti, kad egzistuoja architektūros ir urbanistikos mokslas su savo specifiniu instrumentarijumi, kuris pagrįstas praktine veikla. Iš

kvalifikacijos pripažinimo ir profesinės kvalifikacijos kėlimo, profesinės veiklos stebėsenos klausimais. Taip pat LAR yra ekspertas architektūros, miestų planavimo ir teritorijų planavimo klausimais, rengia teisės aktų, reglamentuojančių architektūrinę, urbanistinę ir teritorijų planavimo veiklą, projektus, atlieka kitas teisės aktų nustatytas funkcijas.

33 Architektūros mokslu sąlyginai vadiname visa tai, ką daro žmonės, turintys architekto diplomą ir mokslinį daktaro laipsnį. Atskira tema, kodėl menotyros krypties disertacijos vadinamos architektūros mokslu.

34 LAR, VGTU AF Architektūros pagrindų ir teorijos katedros (APTK) kartu su LAS 2014 m. spalio 6–7 d. surengtoje tarpdisciplininėje mokslinėje konferencijoje „Architektūros kokybės kriterijai ir jų teisinė reikšmė“ pranešimo neskaitė nė vienas VGTU AF mokslo krypties komisijos narys, tik vienas APTK mokslininkas. Užtat konferencijoje aktyviai reikėsi teritorijų planavimo specialistai, paveldosaugininkai ir net ne architektai; <http://www.architekturumai.lt/pages/posts/architekturos-kokybes-kriterijai-ir-ju-teisine-reiksme-333.php>, [žiūrėta 2004-10-11].

kitos pusės, menotyrininkai-kultūrologai bando pritaikyti architektūros ir urbanistikos praktinius pasiekimus kultūrinių apraiškų srityje. Laisvų asociacijų verbalinis žanras priešinamas architektūros ir urbanistikos praktinei veiklai. Paradoksas tas, kad teoriniai menotyrininkų-kultūrologų diskursai atsilieka nuo praktinių architektų ir urbanistų pasiekimų. Logiškai mąstant, kyla klausimas, ko vertas mokslas, jeigu jis atsilieka nuo praktikos arba iš viso su ja nesusijęs? O gal tai visai ne mokslas? Pavyzdžiui, urbanistinės sistemos, inžinerinės ir architektūrinės megastruktūros, dangoraižiai, požeminė urbanistika ir pan. yra daugiau finansinių investicijų, politinių ambicijų arba inžinerinių-technologinių mokslų pasiekimai negu menotyrinės veiklos rezultatas. Tokius dalykus analizuoja ir konstruoja mokslininkai, turintys didelę praktinę patirtį, bet ne knygelių skaitytojai.

Bendro kultūrologinio lauko matymas leidžia objektyviau pažvelgti į architektūros ir urbanistikos teoretikus, funkcionuojančius architektūros mokyklose, ir tiksliau identifikuoti jų vietą bendrame kultūrologiniame kontekste. Akivaizdžiai matosi skirtumas tarp architektūros profesionalų, kurie kartu yra rimti mokslininkai, ir atsitiktinių grafomanų, kurie leidžia knygas apie knygas³⁵. Tada ir iškyla klausimas, kurie iš mokslininkų sugebėtų sukonstruoti architektūros politikos koncepciją?

Reikia pažymėti, kad šis straipsnis nėra išsami studija apie mokslą, tai tiesiog žvilgsnis į architektūros ir urbanistikos lauką praktikos, mokslo ir studijų aspektais. Autorius prisilaiko nuostatos, kad T. S. Kuhno mokslo kokybinės evoliucijos/revoliucijos paradigma³⁶ tinkama, norint analizuoti architektūros ir urbanistikos mokslo paradigmų sistemą. Reikia tik išsiaiškinti, kokios tos paradigmos?

35 Tokio kompiliacinio kratinio pavyzdžių yra nemažai. Paprastai tose knygose nėra jokių iliustracijų, jos turi pretenzinguos pavadinimus, o autoriai save vadina kultūrologais. Geriausiu atveju šiuos tekstus galima laikyti pagalbine medžiaga studentams, bet jokia būdu ne rimtu moksliniu tyrimu.

36 Paradigma – teorinių ir metodologinių prielaidų, kuriomis remiasi konkretus mokslinis tyrimas, visuma.

Tiek tekstus rašančius mokslininkus, tiek mokslo įstaigas galima vertinti pagal tyrimo sritį ir objektą. Galima išskirti kelias grupes.

Pirmą grupę sudaro mokslo įstaigos, turinčios valstybinio mokslo instituto statusą ir dirbančios pagal LR Vyriausybės patvirtintas mokslinių tyrimų kryptis, aktualias Lietuvai. Pavyzdžiui, **Lietuvos kultūros tyrimų institutas (LKTI)**³⁷ yra mokslo įstaiga, turinti valstybinio mokslo instituto statusą. Instituto mokslininkai tiria istorinę Lietuvos kultūrą, meno ir filosofijos raidą, nagrinėja jos ypatumus ir sąsajas su dabarties bei pasaulio kultūros pokyčiais. LKTI rengia Lietuvos kultūros ir jos sudedamųjų dalių – dailės, muzikos, teatro, filosofijos – istorijas, analizuoja dabartinės Lietuvos kultūros ir atskirų jos sričių sklaidą bei sąveiką su politine ir socialine valstybės raida. LR Vyriausybės patvirtintos LKTI mokslinių tyrimų kryptys: 1) Lietuvos kultūros paveldo ir meno istorijos tyrimai; 2) Tarpdisciplininiai Lietuvos kultūros tyrimai; 3) Lietuvos filosofijos istorijos tyrimai ir šiuolaikinė Lietuvos filosofija.

Antrą grupę sudaro mokslo įstaigos, kuriose atliekamų tyrimų tematikos siejasi su naujausiomis Lietuvos mokslo tarybos paskelbtomis Lituanistikos tyrimų plėtros strateginėmis gairėmis iki 2020 metų³⁸, kuriose nurodoma, kad viena iš prioritetinių tyrimų temų

37 Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 1977–1990 m. Lietuvos mokslų akademijos Filosofijos, sociologijos ir teisės institutas – Lietuvos filosofijos ir sociologijos mokslinių tyrimų centras, 1977–2002 m. veikęs Vilniuje. Įkurtas vietoj 1969 m. įsteigto Lietuvos mokslų akademijos Istorijos instituto Filosofijos, teisės ir sociologijos skyriaus. 2002 m. reorganizuotas Kultūros, filosofijos ir meno institutas, iki 2010 m. Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas. Žymiausi mokslininkai: S. Trilupaitytė, V. Rubavičius, L. Jekentaitė-Kuzmickienė ir kiti.

38 Lituanistika yra svarbi tautos ir valstybės, kaip savarankiškos politinės bendruomenės, gyvavimo sąlyga. Ji suprantama ne tik pagal tyrimų lauką, t. y. ne tik kaip humanitariniai ir socialiniai mokslai, kurių objektas yra Lietuvos valstybės, visuomenės, kultūros, lietuvių tautos, jos kalbos praeitis, dabartis ir ateitis, bet ir pagal jos misiją – puoselėti lietuviškąją tapatybę, prisidėti prie lietuvių tautos ir šalies politinės bendruomenės kultūrinės brandos, kūrybiškumo ir savarankiškumo stiprinimo, prie visaverčio Lietuvos dalyvavimo pasaulio kultūros ir mokslo poliloge; http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/nustatytos-lituanistikos-pletros-20122020-m-kryptys.

yra „Urbanizacija ir urbanizuota visuomenė Lietuvoje“. Čia pavyzdžiu gali būti **Vytauto Didžiojo universiteto (VDU) mokslo ir tyrimų klasteriai**³⁹. Lietuvos meno ir kultūros paveldo tapatumo mokslinių tyrimų klasterio nariai koncentruojasi ties tarpdisciplininiais Lietuvos meno ir kultūros paveldo tyrimais. Klasterį sudaro architektūros, dailės, archeologijos, filologijos, kraštovarkos specialistai, dirbantys menotyros, kultūros paveldo tapatumo tyrimų, paveldosauginio pobūdžio aukštojo mokslo specialistų rengimo, mokslininkų ugdymo ir paveldo ekspertavimo srityse. Tarpdiscipliniškumas plėtojamas moksliniais tyrimais ir aukštojo mokslo specialistų rengimo lygmenimis. Per keletą klasterio gyvavimo metų, reaguojant į kultūros ir mokslo raidos aktualijas, išsikristalizavo kelios tyrimų tematikos, reprezentuojančios mokslininkų grupės interesų įvairovę: 1) Lietuvos meno objektų, reiškinių, personalijų, meninių mokyklų istorinės, stilistinės, ikonografinės kaitos tyrimai, apimantys sakralinę ir pasaulietinę dailę, taikomąją dailę, architektūrą; 2) Meno istorijos faktografiniai ir analitiniai tyrimai buvusios LDK teritorijos ribose. Lietuvos meno sąsajų su Europos ir pasaulio kontekstu tyrimai; 3) Medžiaginio ir nemedžiaginio paveldo tyrimai ir jų išsaugojimo problematika. Kultūros paveldo animavimas ir integracija į šiuolaikinį Lietuvos sociokultūrinį ir ekonominį potencialą; 4) Tapatumo problematika Lietuvos, išeivijos ir paribio kultūrų mene: lyginamieji tyrimai. Istoriniai ir šiuolaikiniai meno reiškinių lokalinio tapatumo pjūviai; 5) Lietuvos menotyros istoriografija ir metodologija.

Tai pačiai grupei turėtų būti priskirtas **Vilniaus dailės akademijos (VDA) Dailėtyros institutas**

39 VDU Lietuvos meno ir kultūros paveldo tapatumo mokslinių tyrimų klasterį sudaro architektūros, dailės, archeologijos, filologijos, kraštovarkos specialistai, dirbantys menotyros, kultūros paveldo tapatumo tyrimų, paveldosauginio pobūdžio aukštojo mokslo specialistų rengimo, mokslininkų ugdymo ir paveldo ekspertavimo srityse. Žymiausi mokslininkai: V. Levandauskas, N. Lukšionytė-Tolvaišienė, V. Stauskas ir kiti; <http://www.vdu.lt/lt/mokslas/mokslo-ir-tyrimu-klasteriai/humanitariniu-mokslu-klasteriai/lietuvos-meno-ir-kulturos-paveldo-tapatumo-tyrimai/>.

(DI)⁴⁰, Kultūros paveldo tyrimų skyrius bei Architektūros ir dizaino tyrimų skyrius. Instituto pagrindinės mokslinių tyrimų kryptys: 1) Baltijos regiono priešistorinė dailė; 2) LDK meninės kultūros šaltiniai; 3) Dvarų kultūra; 4) Lietuvos XIX a. antros pusės – XXI a. vizualinė kultūra: architektūra, dizainas, dailė ir Naujausiųjų laikų artefaktai.

Trečiai grupei priskiriamos mokslo įstaigos, kurios deklaruoja, kad jų atliekamų tyrimų kryptys yra urbanistika, architektūra, statyba. Tai yra specializuotos mokslo įstaigos, dirbančios šioje srityje. Pavyzdžiui, **Kauno technologijos universitetas (KTU)**, prie kurio įsteigti keli padaliniai su labai panašiais pavadinimais ir panašiomis tyrinėjimų kryptimis, **KTU Architektūros ir statybos institutas (ASI)**⁴¹. Pagrindinės instituto mokslinės veiklos kryptys: 1) Lietuvos architektūros ir urbanistikos istorijos ir paveldo tyrimai; 2) Kraštovarkos, teritorijų planavimo ir kraštovaizdžio darnios plėtros tyrimai; 3) Pastatų energetinių savybių ir šilumos mainų pastatuose tyrimai; 4) Statybinių medžiagų, gaminių ir konstrukcijų savybių ir technogeninių žaliavų perdirbimo į statybinės medžiagas tyrimai.

Šio instituto padaliniai – **Architektūros istorijos ir paveldo tyrimų centras (AIPTC)**⁴² ir **Teritorijų**

40 <http://www.vda.lt/index.php/pageid/849>.

41 Architektūros ir statybos institutas (pirmasis pavadinimas – Statybos ir architektūros mokslinių tyrimų institutas) veiklą pradėjo 1956 m. spalio 1 d. Lietuvos mokslų akademijos sistemoje. Metams bėgant, keletą kartų keitėsi instituto priklausomybė ir pavadinimas, o nuo 2010 m. sausio 1 d. jis buvo prijungtas prie Kauno technologijos universiteto. Žymiausi mokslininkai: M. Purvinas, M. Purvinienė, L. Dringelis; <http://ktu.edu/asi/turinys/apie-instituta>.

42 Architektūros istorijos ir paveldo tyrimų centras yra sukurtas KTU Architektūros ir statybos institute ir toliau tęsia nuo 1956 m. vykdomus Lietuvos architektūros istorijos bei paveldo tyrimus. Centro tikslas – vykdyti Lietuvos architektūros ir urbanistikos tyrinėjimus, rengti monografijas, analizuoti vykstančius urbanistikos ir teritorijų planavimo bei architektūros procesus šalyje ir vykdyti jų stebėseną (monitoringą), atlikti ekspertizes, dalyvauti įstatyminių ir norminių dokumentų rengime bei tobulinime, vykdyti sukaupus tyrimų medžiagos viešinimą bei sklaidą; <http://ktu.edu/asi/turinys/architekturos-istorijos-ir-paveldo-tyrimu-centras>.

planavimo centras (TPC)⁴³. Taip pat funkcionuoja **KTU Architektūros ir statybos instituto mokslo centras – Architektūros ir urbanistikos tyrimų centras (AUTC)**⁴⁴.

Analogiškas **KTU padalinys yra Statybos ir architektūros fakulteto Kraštovarkos centras**⁴⁵. Pagrindinė šio centro mokslo programa – Lietuvos kraštovarka. Tai daugiakryptė daugiametė mokslo tiriamojo darbo krypties bendroji programa. Šakinės paprogramės: 1) Lietuvos kraštovaizdžio kultūrologiniai tyrimai; miestų ir kaimo gyvenviečių kultūros paveldo apsauga; 2) saugomų teritorijų kraštovarka; 3) kultūrinio kraštovaizdžio formavimas.

Ketvirtai grupei galima priskirti universitetinius mokslo centrus, kurių veikloje didelę dalį šalia mokslo užima architektūros ir urbanistikos studijos. Toks yra 2012 m. įkurtas **Vilniaus dailės akademijos (VDA) Urbanistikos architektūros ir dizaino institutas**

43 Teritorijų planavimo centras tęsia Architektūros ir statybos institute (buvusiame Lietuvos statybos ir architektūros mokslinių tyrimų institute) 1967 m. įkurto Rekreacinės ir landšafto architektūros sektoriaus veiklą (1990 m. Rekreacinės ir landšafto architektūros sektorius pavadintas Kraštovarkos sektoriumi; nuo 2010 m. Kraštovarkos sektorius pertvarkytas į Teritorijų planavimo centrą). Mokslinė veikla: kraštovarkos ir teritorijų planavimo moksliniai tyrimai; Lietuvos miestų ir kaimų darnaus erdvinio vystymo strateginių kryptų formavimas; kraštovaizdžio ir architektūros paveldo tyrimai; eksperimentinės plėtros darbų vykdymas; <http://ktu.edu/asi/turiny/teritoriju-planavimo-centras>.

44 AUTC yra sukurtas KTU Architektūros ir statybos institute ir toliau tęsia šioje institucijoje nuo 1956 m. vykdomus Lietuvos architektūros istorijos bei paveldo tyrimus. AUTC tikslas – vykdyti Lietuvos architektūros ir urbanistikos tyrinėjimus, rengti monografijas, analizuoti vykstančius urbanistikos ir teritorijų planavimo bei architektūros procesus šalyje ir vykdyti jų stebėseną (monitoringą), atlikti ekspertizes, dalyvauti įstatyminių ir norminių dokumentų rengime bei tobulinime, vykdyti sukauptos tyrimų medžiagos viešinimą bei sklaidą; <http://www.autc.lt/public/AboutUs.aspx>.

45 Kraštovarkos centras Kauno technologijos universiteto Senato sprendimu įsteigtas 2005 m. kaip Statybos ir architektūros fakulteto struktūrinis mokslo padalinys. Kraštovarkos centras save kildina iš organizacinio padalinio, veikusio prie Architektūros ir kraštovarkos katedros nuo 1995 m., kai padalinii vadovavo prof. J. Bučas. Žymiausi mokslininkai: J. Bučas, A. Lamauskas, J. Kamičaitytė-Virbašienė, I. Gražulevičiūtė-Vileniškė; <http://ktu.edu/saf/turiny/krastovarkos-centras>.

(UADI), kuris yra atsakingas už architektų parengimą VDA Klaipėdos fakultete⁴⁶. 2013 m. UADI suorganizo tarpdalykinę mokslinę konferenciją „Terra Urbana. Urbanistinės kaitos žemėlapiai: miestas, kultūra, visuomenė“⁴⁷. Konferencijos pranešimų pagrindu išleistas leidinio *Acta Academiae Artium Vilnenis* 71 tomas⁴⁸.

Pagal hierarchinį statusą universitetinėje sistemoje šiai grupei turėtų priklausyti **VGTU Architektūros fakulteto Architektūros institutas**⁴⁹ (AI). Bet tikroji situacija yra kiek kitokia. AI savo internetiniame puslapyje deklaruoja, kad „nuo 2010 m. spalio 01 d. darbams atlikti institute suburiami laikini moksliniai ar meno kūrybiniai kolektyvai“. Tai reiškia, kad AI yra grynai vadybinė organizacija, užsiimanti tarpininkavimu, t. y. be savo mokslo darbuotojų, be prioritetinių tyrimo kryptų ir konkretaus mokslo objekto. Tokiu atveju kalbėti apie rimtą mokslo tyrimo padalinį netenka. AI tėra tuščias pavadinimas. Keistai atrodo ir faktas, kad VGTU Architektūros fakultete yra **Architektūros katedra ir Architektūros institutas**. Skirtingo rango padaliniai (fakultetas, katedra ir institutas) turi vienodą pavadinimą – akivaizdžiai trūksta loginio ryšio tarp įvairių padalinių pavadinimų.

2013 m. įkurtas **Klaipėdos universiteto (KU) Architektūros, urbanistikos ir dizaino centras „Baltijos kraš-**

46 *STRUCTUM*, Žiema, 2014, Nr. 2, p. 24–29; <http://www.structum.lt/architekt363ros-studijos-klaip279doje-ndash-dar-viena-architekt363ros-mokykla-lietuvoje.html>.

47 VDA UADI, *Terra Urbana. Urbanistinės kaitos žemėlapiai: miestas, kultūra, visuomenė*: Pranešimų tezių rinkinys, Tarpdalykinė mokslinė konferencija, Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro parodų rūmai, 2013 06 28, Vilnius: VDA leidykla, 2013, p. 39.

48 *Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2013, t. 71, p. 158. Įdomi detalė – dauguma straipsnių autorių yra susiję su VGTU.

49 Architektūros internetiniame puslapyje teigiama, kad: „Architektūros institutas įkurtas 1999 m. spalio 5 d. Aukščiausias instituto valdymo organas – Architektūros fakulteto taryba. Nuo 2010 m. spalio 01 d. darbams atlikti institute suburiami laikini moksliniai ar meno kūrybiniai kolektyvai. Į jų veiklą įtraukiami kitų mokslo institucijų, VGTU padalinių, valdžios institucijų, gamybinių organizacijų bei partnerių specialistai. Taip pat į AI mokslinę veiklą sėkmingai integruojami AF studentai ir doktorantai“; <http://www.ai.ar.vgtu.lt/>, [žiūrėta 2014-03-24].

tovaizdžiai“ realios veiklos architektūros ir urbanistikos srityje nevykdo.

Penktai grupei galima priskirti universitetinių katedrų mokslo padalinius. Tai specializuoti mokslo padaliniai, kurie padeda „vektorizuoti“ mokslinių narytvyvų gaivalą. Nenormali situacija, jeigu katedroje nėra bendro sutarimo dėl fundamentinių sampratų, tyrimo objekto ir pan. Būtent toks atvejis buvo UK, kur skirtingai suprantami terminai „urbanistika“, „rajoninis planavimas“, „teritorijų planavimas“ ir t. t. Todėl buvo įkurta **VG TU Architektūros fakulteto Urbanistikos katedros Urbanistinės analizės mokslo laboratorija (UAML)**⁵⁰, kurios veikla padėjo sukonkretinti kai kuriuos urbanistikos meno ir mokslo aspektus, susijusius su miesto erdvinėmis dimensijomis.

Šeštai grupei priskiriami tyrinėtojai, nepriklausantys jokiai konkrečiai mokslinei struktūrai. Tai yra vyresnio amžiaus mokslininkai arba žmonės su moksliniais laipsniais, bet dėl įvairių priežasčių nedirbantys oficialiose mokslo institucijose. Tokie žmonės rašo įvairius projektus Mokslo tarybai, Kultūros rėmimo fondui ir pan. Mokslinių tyrimų sritys labai įvairios, bet lokalias.

50 Urbanistikos mokslo ir studijų pozicijoms Lietuvoje atstovaujanti VG TU Urbanistikos katedra turi 70 metų kurtas tradicijas. Katedroje laikomasi europinės urbanistikos disciplinų sampratos. Urbanistika traktuojama kaip architektūros šaka, kurios pagrindiniai tyrimų ir kūrybos objektai yra urbanistinė struktūra, urbanistinė erdvė ir ją formuojantis užstatymas. Urbanistinis projektavimas – sudėtinė architektūros meno ir mokslo dalis bei neatsiejama architektūrinės veiklos sritis. Urbanistikos katedros dėstytojai dėsto urbanistikos meno ir mokslo pagrindų disciplinas VG TU AF architektūros bakalauro (pirmosios pakopos) studijose ir magistratūros studijose (Architektūros studijų kryptyje). Urbanistikos katedra rengia trijų kvalifikacinių lygių specialistus: bakalaurus, magistrus ir daktarus. Moksliniai tyrimai: Miesto morfologija; Miesto urbanistinės struktūros ir identiteto priklausomybė; Miestų ir rajonų planavimo teorija ir politika; Miestų sociologija; Paminklosauginių ir gamtosauginių apribojimų ir identiteto optimalaus santykio paieška; Istorinės aplinkos regeneracija; Urbanistinių kompleksų architektūra; Ekologinė architektūra; Kraštovaizdžio architektūra. UAML darbuotojai: D. Dijokienė, Z. J. Daunora, P. Džervus, M. Cirtautas, I. Alisratovaitė-Kurtinaitienė, A. Vyšniūnas, G. I. Laukaitytė-Malžinskienė; <http://www.uk.ar.vgtu.lt/>, [žiūrėta 2014-03-24].

Atskirą grupę sudaro įvairūs autoriai, rašantys apie urbanistiką ir architektūrą, bet neturintys jokios realios patirties šiose srityse. Dažniausiai tai žmonės, turintys žurnalistinį išsilavinimą ir rašantys straipsnius įvairiems žurnalams ir internetiniams portalams. Šiai grupei galima priskirti ir autorius, kurie turi grafomaniškų polinkių ir vadina save architektūros kritikais arba kultūrologais.

Atlikta analizė rodo, kad gana daug mokslo padalinių savo pavadinimuose naudoja žodžius „architektūra“, „urbanistika“, bet tai nebūtinai reiškia realią veiklą šioje srityje. Galima daryti išvadą, kad **mokslo įstaigos juridinis statusas ir vieta hierarchinėje universiteto struktūroje nesusiję su mokslinių tekstų kokybe**. Įsigaliojo abejotina logika – tekstas, kurį parašė universitetinis mokslininkas, automatiškai yra kokybiškas. Susidarė puiki terpė klestėti mokslo imitacijoms. Išėitis – aiškiai apibrėžti tyrimo sritis, tyrimo objektą, tyrimo instrumentarijų ir praktinę naudą. Sumažinti atotrūkį tarp praktikos, studijų ir mokslo. Tik taip galima tikėtis, kad mokslininkai atliks savo funkciją – pateikti teorinį modelį/platformą, kurios pagrindu galima parengti kokybišką architektūros politikos koncepciją.

Kol kas galima konstatuoti, kad LAS ir LAR yra nepajėgūs parengti kokybiško architektūros politikos metmenų projekto, o legitimuotiems mokslininkams (t. y. turintiems mokslinius laipsnius) tai nerūpi, nes jie ir taip gerai jaučiasi menotyros tyruose. Taigi aišku, kad architektūrinės veiklos „žaidimo taisyklės“ nustatys tie, kurių architektūros samprata gali būti iš esmės skirtinga nuo pačių architektų sampratos. Kyla įtarimai, kad tokia situacija yra oficialiai patvirtintos Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos pasekmė.

ARCHITEKTŪROS IR URBANISTIKOS MOKSLO IR STUDIJŲ LIETUVOJE PLĖTOJIMO SĄLYGOS

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministro įsakymu Nr. 226 (2003 02 20) sudaryta Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų strategijos rengimo darbo

grupė, kurios veiklos medžiaga išleista atskiru leidiniu *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*⁵¹. Jis susideda iš trijų dalių. Pirmojoje dalyje pateikiami straipsniai-studijos, kuriose nagrinėjama: bendrosios šiuolaikinių humanitarinių mokslų (humanistikos) plėtros tendencijos⁵²; Europos Sąjungos mokslo erdvė⁵³; vienas iš perspektyvių humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros skatinimo institucinių modelių⁵⁴. Antrojoje knygos dalyje pateikiamos devyniolikos svarbiausių Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų kryptių ir šakų apžvalgos, kurias parengė grupės nariai ir papildomai pasitelkti ekspertai. Šioje dalyje labai skirtingai suprantamos mokslo kryptys, jų reikšmė bendrame humanitarinių ir socialinių mokslų kontekste. Pavyzdžiui, ekonomikos, komunikacijos ir informacijos, sociologijos mokslai charakterizuojami ypač reprezentatyviai, ko nepasakysi apie minėtos knygos skyrių „Architektūrologija“⁵⁵.

Plačiaja prasme architektūros mokslas yra architektūrologija, bet knygoje pateikta labai supaprastinta architektūros mokslų samprata – **kalbama apie architektūrologiją, kuri suprantama tik kaip architektūros istorija, teorija ir kritika. Architektūrinių ir urbanistinių struktūrų erdvinio formavimo bei konstravimo principai, procesai, instrumentai ir mechanizmai nėra dėmesio objektas.** Žinant, kad šį tekstą parašė ne architektas, galima spėti, kad architektūros

teorija yra viskas, išskyrus amatą, t. y. architekto profesiją, o architektūros kritika suprantama kaip literatūrinės veiklos atmaina. Tarp kitko, architektūros kritika nėra tapati architektūros analizei, nes pastarajai atlikti reikalingi ne literatūriniai sugebėjimai, bet nors minimali profesinė kvalifikacija. Kodėl knygoje pateikta tokia supaprastinta architektūrologijos samprata suprantama, ir tai galima lengvai paaiškinti, bet negalima pateisinti. Aiškumo dėlei pateikiu citatą iš apžvalgos „Architektūrologija“:

Architektūrologija (arba architektūros istorija, teorija ir kritika) šliejasi prie menotyros disciplinų bloko, kuriam dar priklauso dailėtyra, muzikologija, teatrologija. Nors disciplina sprendžia ir specifinius, tik jai vienai rūpimus uždavinius, tačiau ji yra neišvengiamai susijusi su platesniu menotyros disciplinų spektru tiek tyrimo kryptimis, tiek instituciniu aspektu. **Ypač glaudūs ryšiai su dailėtyra, su kuria dažnai sutampa tyrimo objektai.** Architektūrologija sąveikauja ir bendradarbiauja ne tik su gretimomis menotyros bloko disciplinomis, bet ir su daugeliu kitų jai svarbių ir artimų mokslo kryptių: su istorija (ypač kultūros istorijos tyrimais), etnografija (senosios liaudies architektūros tyrimai), kultūros antropologija, **socialiniais mokslais (urbanistika), technikos mokslais (pvz., akustika)**, – visų jų tyrimo objektams dažnai reikia įvairių istorinių ir teorinių rakursų. Su šiomis disciplinomis architektūrologiją sieja ne tik tyrimo objektai, bet ir bendri duomenys, metodologiniai tyrimo principai. Todėl ji pati iš principo yra atvira tarpdiscipliniškumui ir multidiscipliniškumui. **Architektūrologijos dėmuo itin ryškus ir tokiose kompleksinėse tyrimų ir praktinės veiklos srityse kaip paminklosauga, restauracija bei kraštotvarka.** Galima tvirtinti, kad pati architektūrologijos prigimtis verčia ją plėtoti sąveikas ir dialogus su kitomis humanitarinėmis – socialinėmis disciplinomis ir mokslais. Kita vertus, akivaizdu ir tai, kad sovietmečiu klestėjusi specializacijos ideologija paliko savo pėdsakus disciplinos savivokoje ir padarė įtaką jos šiandieniniam būviui [išskirta A. V.].⁵⁶

51 *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004.

52 Leonidas Donskis, „Humanitariniai ir socialiniai mokslai XXI amžiuje: naujieji iššūkiai“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004, p. 9–19.

53 Audronė Glosienė, „Humanitariniai ir socialiniai mokslai Europos mokslininkų tyrimų erdvėje“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004, p. 19–47.

54 Algis Krupavičius, „Priešakinių tyrimų institutai“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004, p. 53–61.

55 Almantas Samalavičius, „Architektūrologija“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas, Vilnius: LII leidykla, 2004, p. 71–78.

56 *Ibid.*, p. 71–78.

Nors minėtame tekste deklaruojami tarpdiscipliniškumo ir multidiscipliniškumo principai, bet reali situacija yra kitokia. Leonidas Donskis („Humanitariniai ir socialiniai mokslai XXI amžiuje: naujieji iššūkiai“) rašė, kad „**Tarpdisciplininė perspektyva gimsta mėginant suvokti savosios disciplinos ribas ir jos atsiėmimą į kitos disciplinos studijų lauką svarstant tą pačią problemą**“⁵⁷. Įdomu, kaip architektūros disciplinos ribas suvokia teksto autorius, neturintis jokio ryšio su architektūra? Maža to, nors glaustoje architektūrologijos disciplinos istorijos apžvalgoje vardijamos žymių architektūros ir dailės istorikų pavardės, bet net neužsimenama apie tokius iškilus architektūros mokslininkus kaip K. Šešelgis, S. Abramauskas, V. Jurkštas, K. Čerbulėnas, A. Miškinis, A. Jankevičienė, G. Daniulaitis, S. Lasavickas, J. Tatoris ir kiti. Tai tik patvirtina įtarimus, kad komentuojami atskiri fragmentai, bet ne visas architektūros ir urbanistikos mokslo reiškiny.

Galima būtų nekreipti dėmesio į šią situaciją, bet problema ta, kad architektūrologijos sampratos autorius tapo architektūros mokslo žurnalo vyr. redaktoriumi, aktyviai dalyvauja mokslo krypties komisijos veikloje, vadovauja keliems doktorantams ir t. t. Paprasčiau pasakius, supaprastinta architektūros mokslų samprata yra realizuojama.

Susigaudyti šioje painioje situacijoje padėtų architektūros ir urbanistikos oficialaus diskurso struktūrinis modelis, kuriame atsispindi struktūriniai ryšiai tarp praktikos, mokslo ir studijų. Struktūrinis modelis gali būti dvejopas, priklausomai nuo architektūrologijos sampratos.

Pirmasis struktūrinio modelio variantas apima **universaliosios architektūrologijos sampratą**. Visos struktūros sudėtinės dalys/elementai yra susiję tarp savęs, nes komentuojami visi architektūros diskurso aspektai – kūrybos procesas, instrumentai, priemonės, principai ir t. t.

57 Leonidas Donskis, *op. cit.*, p. 9–19.

Antrasis struktūrinio modelio variantas apima **siaurąją architektūrologijos sampratą**, nes išeliminuos praktinis aspektas. Tokios sampratos propagavimas sukelia tam tikras problemas architektūros ir urbanistikos studijų proceso metu. Architektų profesinio parengimo etape architektūros teorijos ir istorijos disciplina tėra tik fragmentas bendroje žinių ir gebėjimų struktūroje. Tai yra pernelyg supaprastintas ir neatspindintis realios situacijos modelis, nes sumenkinamas tikrasis architektūros ir urbanistikos mokslas. Labai didelė atskirtis nuo realių architektūrinės veiklos problemų. Tokios sampratos rezultatas – atskirtis tarp realių architektūros ir urbanistikos studijų ir formaliosios interpretacinės menotyros. Menotyra iš klasifikatoriaus srities tampa atskiru žanru, turinčiu labai daug literatūrinės veiklos požymių, todėl tokios pakraipos mokslininkai yra nepajėgūs parengti architektūros politiką reglamentuojančio dokumento.

Trečiojoje knygos dalyje publikuojamas darbo grupės parengtas dokumentas – Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų (HSM) plėtros strategija, kurioje numatomi Lietuvos HSM plėtros prioritetai, konstatuojama, kad:

HSM plėtra nevisiškai telpa pagrindinėje šiuolaikinio mokslo plėtros kryptyje, įvardijamoje kaip **moksliniai tyrimai ir technologinė arba eksperimentinė plėtra**. Atskyrus **disciplinų ir institucijų** lygmenis, identifikuojami Lietuvos HSM **aplinkos veiksniai**, intelektiniai, organizaciniai bei materialiniai **ištekliai ir plėtros galimybės**.⁵⁸

HSM plėtros strategijos rengimo darbo grupės medžiagos architektūrologijos apžvalgoje nepatikslinama, ką reiškia terminas *Architektūros teorija*. Architektūros mokslai sutapatinami su labai siaura sritimi – architektūrinių objektų literatūriniu komentavimu, visiškai nekomentuojami architektūros kūrimo principai,

58 <http://www.lmt.lt/STUDIJOS/TEKSTAS/LHSM%20Strategija%20Knyga%20skyrius.pdf>.

erdvinio konstravimo principai, metodai, instrumentai, standartai.

LR mokslo ir studijų įstatyme (2009 04 30, Nr. XI-242) apibrėžiamos mokslinių tyrimų sampratos, kurios leidžia iš naujo pažvelgti į architektūros ir urbanistikos mokslo struktūrą. Jame kalbama apie kelis veiklos pobūdžius: a) **Eksperimentinė (socialinė, kultūrinė) plėtra** – moksliniais tyrimais ir praktine patirtimi sukaupu pažinimu grindžiama sisteminga veikla, kurios tikslas – kurti naujas medžiagas, produktus ir įrenginius, diegti naujus procesus, sistemas ir paslaugas arba iš esmės tobulinti jau sukurtus ar įdiegtus, taip pat kurti, diegti arba iš esmės tobulinti moksliniais tyrimais ir praktine patirtimi sukaupu pažinimu grindžiamus žmogaus, kultūros ir visuomenės problemų sprendinius; b) **Fundamentiniai moksliniai tyrimai** – eksperimentiniai ir (arba) teoriniai pažinimo darbai, atliekami siekiant visų pirma įgyti naujų žinių apie reiškinių esmę ir (arba) stebimą tikrovę, tuo metu neturint tikslo konkrečiai panaudoti gautų rezultatų; c) **Moksliniai tyrimai ir eksperimentinė (socialinė, kultūrinė) plėtra** – sisteminga kūrybinė gamtos, žmogaus, kultūros ir visuomenės pažinimo veikla ir jos rezultatų panaudojimas; d) **Mokslo (meno) sklaida** – visuomenės supažindinimas su moksliniais tyrimais, meno kūryba; e) **Taikomieji moksliniai tyrimai – eksperimentiniai ir (arba) teoriniai darbai**, atliekami norint gauti naujų žinių ir pirmiausia skiriami specifiniams praktiniams tikslams pasiekti arba uždaviniams spręsti.

Pagal pateiktas veiklos pobūdžių definicijas matosi, kad universalioji architektūrologijos samprata apima beveik visas veiklas, o siauroji architektūrologijos samprata (pagal LR HSM plėtros strategiją) praktiškai tik meno sklaidos aspektus.

Aiškiai matomas neatitikimas tarp architektūrologijos sampratų – universaliosios architektūrologijos sampratos, kurią atstovauja prof. V. Stauskas (VDU), ir sampratos, pateiktos HSM plėtros strategijos darbo grupės medžiagoje. Todėl kyla logiškas klausimas, kas yra architektūrologas? Kokios kompetencijos architektūro-

logai – profesionalūs architektai ar komentatoriai/interpretatoriai be profesinio pasirengimo? Architektūros teoretiko samprata yra dvejopa. Mokslininkas, atstovaujantis universaliąją architektūrologijos sampratą, turi architektūrinį išsilavinimą, todėl sugeba apibendrinti praktinę veiklą, kartu suvokdamas architektūros vietą kultūriniame kontekste. Siaurosios architektūrologijos atstovas neturi jokio ryšio su praktine veikla. Savo esme tai yra menotyryninkas arba kultūrologas, nors neaišku, kas tai yra.

Pasaulinė praktika rodo, kad rimtesnius architektūros teorijos veikalus parašo tie, kurie išmano savo profesiją, yra suprojektavę ir realizavę nemažai pastatų. Tai visiškai nereiškia, kad kiekvienas geras architektas automatiškai yra geras teoretikas. K. Michaelis Haysas savo knygoje *Architecture. Theory since 1968*⁵⁹ pateikia apie 60 architektų teorinių tekstų, bet įdomus tas faktas, kad daugelis autorių yra projektuojantys aukštos klasės architektai, pavyzdžiui, M. Gandelsonas, D. Agrest, B. Tschumi, P. Eisenmanas, R. A. M. Sternas, J. Silvetti, Ch. Jenckas, R. Koolhaasas, broliai R. ir L. Krierai ir t. t.

Tokiu būdu, galima teigti, kad **architektūros mokslas** (architektūrinių ir urbanistinių struktūrų erdvinio formavimo ir konstravimo principų, procesų, instrumentų bei mechanizmų tyrimai) ir **menotyra** (meno sklaida) yra skirtingi dalykai⁶⁰. Aišku viena, kad architektūros ir urbanistikos mokslo ir studijų sistema Lietuvoje yra pokyčių kryžkelėje. Pokyčiai yra objektyvi būtinybė, kitaip universitetai ir kiti mokslo centrai galutinai virs uždaramis biocenozėmis. Būtinai glaudesnis ryšys su praktika, kitaip teiginys, kad architektūra yra kultūros dalis, virs paprasčiausia deklaracija, o architektūros politika bus elementarus teisės aktų ir techninių instrukcijų rinkinys.

59 *Architecture Theory since 1968*, edited by K. Michael Hays, "A Columbia Book of Architecture" – T. p. verso. Includes bibliographical references and index. 1. Architecture, Modern–20th century–Philosophy. I. Hays, K. Michael. NA680.A728 1998; <http://m.friendfeed-media.com/c88bba286aca6b3603e700cd-8de5834bf147020a>.

60 Painiava būna dėl mokslo klasifikatoriaus nelogiškumų, nes formaliai architektūros mokslas priklauso menotyros krypčiai.

1. Kokybiškas programinis dokumentas neįmanomas be sąsajų su savo mokslų srities moksliniu diskursu ir jo refleksijos. Būtent to ir nėra, nes Lietuvos architektūros politikos koncepcija pagrįsta individualiomis architektų sampratomis ir preferencijomis, kurios dirbtinai integruojamos į galiojančią teisės aktų ir techninių instrukcijų sistemą. Neįvykdyta pagrindinė sąlyga – teorinių prielaidų refleksija, jų suvokimas ir apibrėžimas bei mokslinio proceso reflektavimas. LAS ir LAR veiklos laukas iš esmės nesusisiekia su akademiinių sluoksnių interesų zona, todėl nėra bendro vardiklio tarp praktikuojančių architektų ir mokslininkų, kurie privalėtų atsakyti į fundamentinius klausimus, susijusius su architektūra mokslo, praktikos ir studijų aspektais. Tokiu atveju architektūros politikos metmenų koncepcija priklauso nuo to, kas formuluoja uždavinį.

2. Lietuvos architektūros politikos 2014–2020 metmenims parengti yra nepasiruosta: nėra išdiskutuota, kas yra architektūros politika, nesutarta dėl esminių dalykų – kokios kompetencijos specialistai turi rengti dokumentą ir kaip žinoti, kad dokumentas yra kokybiškas. Be to, nėra architektūros ir urbanistikos terminų žodyno, nėra architektūros įstatymo, urbanistikos kodekso, nėra kokybiško architektūros mokslo ir studijų proceso įvertinimo ir t. t. LAS ir LAR kalbama apie architektūrą apskritai, nors reikėtų skirti architektūrą kaip reiškinių (kultūros dalis) ir architektūrą kaip pastatų projektavimo procesą.

3. Kokybišką architektūros politiką parengti trukdo ir skeptiškas požiūris į kultūrinę tradiciją, neapibrėžtą architektūros vietą bendroje krašto kultūros ir ūkio sistemoje. LAS rengiamas projektas „Lietuvos architektūros politikos 2014–2020 metmenys „Inovatyvi architektūra – darniai aplinkai kurti““ nėra LAS ar LAR ideologinė platforma. Tai yra kitos žinybos, t. y. LR aplinkos ministerijos rengiamos plėtros programos dalis. Todėl architektūros politika suprantama kaip procesas, kurį griežtai reglamentuoja galiojantys

teisės aktai bendroje krašto valdymo ir administravimo sistemoje, sąlyginai vadinama kraštotvarka. LAR vykdomas tarpdisciplininių tyrimų projektas „Architektūros kokybės kriterijai“, kurio pagrindinis tikslas – teisės aktais reglamentuoti architektūros kokybę, tik patvirtina, kad architektūra tėra ūkinė veikla su tam tikrais kūrybinio proceso atavizmais.

4. Architekto profesijos samprata taip pat yra architektūros politikos objektas. Reikia pripažinti, kad architekto profesija patyrė didžiules transformacijas. Architektas yra ir kūrėjas, ir vadybininkas, ir administratorius, ir organizatorius. Be to, architektais prisistato žmonės, neturintys architektūrinio išsilavinimo, bet sugebėję gauti projekto vadovo atestatus. Projekto vadovo, t. y. vadybininko, kompetencija sutapatinta su architekto kūrėjo profesine kompetencija. Architekto profesija sutapatinta su socialiniu statusu. Tokia situacija yra pasekmė to, kad LAS ir LAR savo laiku mažai kreipė (arba visai nekreipė) dėmesio į aukštųjų architektūros mokyklų studijų programų rengimo ir akreditavimo procesą. Vienintelė išeitis iš susidariusios padėties – peržiūrėti visas architektūros studijų programas. Reglamentuotų profesijų (tokia yra architekto profesija) studijų programos nėra vien aukštųjų mokyklų vidaus reikalas. Šiuo metu nėra jokie mechanizmo, kaip LAS ir LAR galėtų įtakoti studijų programų kokybę.

5. Lietuvos architektūros politikos metmenims parengti turi būti sudaryta kompetentinga darbo grupė su tam tikrais įgaliojimais, darbo reglamentu ir finansavimu. Turi būti aiškiai apibrėžtas galutinis rezultatas, jo kokybės indikatoriai, vertinimo ekspertai ir pan. Čia pagrindinis vaidmuo turėtų tekti ne tik architektūros verslo lyderiams, bet ir mokslininkams, tik su viena sąlyga – tai turi būti kompetentingi architektūros mokslo atstovai, o ne menotyrininkai ar veikėjai, prisidengę moksliniais laipsniais ir universitetinėmis pareigomis. Tokios darbo grupės suformavimas ir kokybiškų darbo sąlygų sudarymas šiuo metu yra pagrindinis uždavinys.

Gauta 2014 12 20

- Acta Academiae Artium Vilnensis*, Vilnius, 2013, t. 71: *Terra Urbana: Urbanistinės kaitos žemėlapiai*, sud. Tomas S. Butkus, p. 157–158.
- Architecture Theory since 1968*, edited by K. Michael Hays, „A Columbia Book of Architecture“ – T. p. verso. Includes bibliographical references and index. 1. Architecture, Modern–20th century–Philosophy. I. Hays, K. Michael. NA680.A728 1998.
- Bučas Jurgis, *Kraštotvarkos pagrindai*, Kaunas: Technologija, 2001, p. 53.
- Cultural Policy: A Preliminary Study*, Paris, UNESCO, 1969.
- Daunora Zigmąs J., „Architektūra, urbanistika, teritorijų planavimas: disciplinų sampratos ir tikslesnio sąvokų vartojimo link“, in: *Urbanistika ir architektūra*, 2000, 24 (2), p. 66–71.
- Donskis Leonidas, „Humanitariniai ir socialiniai mokslai XXI amžiuje: naujieji iššūkiai“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas; Vilnius, LII leidykla, 2004, p. 9–19.
- Glosienė Audronė, „Humanitariniai ir socialiniai mokslai Europos mokslininkų tyrimų erdvėje“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas; Vilnius, LII leidykla, 2004, p. 19–47.
- Jokubaitis Alvydas, *Trys politikos aspektai: praktika, teorija, menas*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2005, p. 215.
- Krupavičius Algis, „Priešakinių tyrimų institutai“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas; Vilnius, LII leidykla, 2004, p. 53–61.
- Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas; Vilnius, LII leidykla, 2004.
- „Pratarmė“, in: *Pažymėtos teritorijos*, sud. Goštautienė Rūta, Jablonskienė Lolita, Vilnius: Tyto Alba, 2005, p. 7–10.
- Rindzevičiūtė Eglė, „Identitetas ir saugumas Lietuvos kultūros diskursuose“, in: *Pažymėtos teritorijos*, Vilnius: Tyto Alba, 2005, p. 11–30.
- Samalavičius Almantas, „Architektūrologija“, in: *Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų plėtros problemos*, sud. Giedrius Viliūnas; Vilnius, LII leidykla, 2004, p. 71–78.
- STRUCTUM, Žiema, 2014, Nr. 2, p. 24–29.
- Šešelgis Kazimieras, „Lietuvos architektūra“, in: *Lietuvos kultūros koncepcijos metmenys*, Lietuvos kultūros kongreso laikinasis mokslinis kūrybinis kolektyvas, Vilnius, 1990, p. 86–88. Pranešimą parengė Lietuvos architektų suvažiavimas, redagavo prof. K. Šešelgis.
- VDA UADI, *Terra Urbana. Urbanistinės kaitos žemėlapiai: miestas, kultūra, visuomenė*: Pranešimų tezių rinkinys, Tarpdalykinė mokslinė konferencija, Klaipėdos kultūrų komunikacijų centro parodų rūmai, 2013 06 28, Vilnius: VDA leidykla, 2013, p. 39.

- <http://www.structum.lt/architekt363ros-studijos-klaip279do-je-ndash-dar-viena-architekt363ros-mokykla-lietuvoje.html>.
- <http://www.architektusajunga.lt/apie-lietuvos-architektu-sajunga>.
- <http://www.architekturumai.lt/pages/lt/apie-mus.php>.
- <http://www.architekturumai.lt/pages/posts/architekturos-kokybes-kriterijai-ir-ju-teisine-reiksme-333.php>.
- <http://www.architektusajunga.lt/naujienos/architekturos-politika-2014-2020-m>.
- http://www.smm.lt/web/lt/pranesimai_spaudai/nustatytos-lituanistikos-pletros-20122020-m-kryptys.
- <http://www.vdu.lt/lt/mokslas/mokslu-ir-tyrimu-klasteriai/humanitariniu-mokslu-klasteriai/lietuvas-meno-ir-kulturos-paveldo-tapatumo-tyrimai/>.
- <http://www.vda.lt/index.php/pageid/849>.
- <http://ktu.edu/asi/turinys/apie-instituta>.
- <http://ktu.edu/asi/turinys/architekturos-istorijos-ir-paveldo-tyrimu-centras>.
- <http://ktu.edu/asi/turinys/teritoriju-planavimo-centras>.
- <http://www.autc.lt/public/AboutUs.aspx>.
- <http://ktu.edu/saf/turinys/kraštotvarkos-centras>.
- <http://www.ai.ar.vgtu.lt/>.
- <http://www.uk.ar.vgtu.lt/>.
- <http://m.friendfeed-media.com/c88bba286aca6b3603e700cd8de5834bf147020a>.
- <http://www.lmt.lt/STUDIJOJOS/TEKSTAS/LHSM%20Strategija%20Knyg%20skyrus.pdf>.
- Kavaliauskas Paulius, *Kraštotvarka ir profesinis egocentrizmas. Kraštovaizdžio architektūra – iššūkiai ir prioritetai in Kraštovaizdžio architektūros forumo 2013 mokslo darbai*, 2-asis papildytas ir pataisytas leidimas, [interaktyvus], 2013, p. 9, [žiūrėta 2014-07-05], http://lkas.lt/sites/default/files/Leidin2013_tekstas_g2_on.pdf.
- Lietuvos Respublikos architektūros politikos kryptių aprašas. Patvirtinta Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 18 d. nutarimu Nr. 554, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-12], <http://www.am.lt/VI/files/0.363498001247711030.pdf>.
- Štelbienė Aida, *ES šalių patirtis, kuriant architektūros politiką. Tikslai*, [interaktyvus], [žiūrėta 2014-10-12], <http://www.bernardinai.lt/straipsnis/2012-09-23-aida-stelbiene-es-saliu-patirtis-kuriant-architekturos-politika-tikslai/88322>.

ARCHITECTURAL STRATEGY. BETWEEN *POLITICS* AND *POLICY*

Algis Vyšniūnas

KEYWORDS: architectural politics, architectural discourse, architectural studies, art history, cultural tradition, structure of culture and economy.

SUMMARY

There are two organizations that curate the field of architecture – the Union of Lithuanian Architects (LAS) and the Society of Lithuanian Architects (LAR). LAS is an independent and voluntary creative organization that unites certified architects having a higher education diploma in architecture. To some extent, it can be viewed as a trade union. LAR is an organization of professional self-governance of the country's certified architects, meaning that it is a purely vocational organization consisting of active architects. Logically, LAS and LAR should create an official discourse associated with the strategy, science and specific activity of architecture. Paradoxically, the aforementioned organizations hardly participate in building the national cultural tradition.

The article defines the conception of architectural strategy and discusses the place of architecture in the educational tradition of Lithuania. Although the necessity for this kind of strategy is realised, it can be stated that there is no sufficient intellectual potential to prepare quality dimensions of an architectural strategy. The problem lies in that an architectural strategy is out of place in the overall system, meaning that it is not an ideological platform of LAS or LAR, but rather a part of a development program prepared by a completely different institution, the Ministry of Environment of the Republic of Lithuania. The goal of this article is to try to understand the real situation associated with the conception of architectural strategy and the mechanics of its implementation. A question that needs to be answered is why the discourse of architecture has transformed itself and whether it is possible to construct the discourse using not only economic, but also cultural dimensions.

There is also another important question: who prepares the concept and dimensions of architectural strat-

egy? Inexplicably, barely any representatives of architectural science participate in the preparation of this type of document. It includes doctoral supervisors, members of scientific commissions, editorial boards of scientific magazines and many more. Also, it would include whoever is responsible for the process of architectural studies and the preparation of the fields and degrees of study. In this way, the fundamental systematic relation between science, study and practical activity is violated.

The standards of theoretical thinking and theoretical models are frequently used as an argument in landscaping. The conception of landscaping lies between the socio-economic development, natural and social sciences, creation (architecture) and cognition of reality (gnoseology).

This scheme/model does not have a place for urban spatial dimensions or things called *genius loci*. In this case, it is possible to discuss a strategy that can be understood in two ways – 1) a course of action determined by the government (*politics* – decision-making); 2) any course of action, which is considered useful or purposeful (*policy* – decision implementation).

There is no readiness to prepare the dimensions of an architectural strategy in Lithuania for 2014–2020. There is no vocabulary of architectural and urban terms, no law on architecture or urban code. A conclusion in the discussions on what an architectural strategy is and a consensus on essential things, such as how to understand if a document is of high quality, has not been reached. LAS and LAR discuss architecture in general terms, even though there should be a separation between architecture as a phenomenon (part of culture) and architecture as a process of designing buildings.

In order to prepare the dimensions of the Lithuanian architectural strategy, a competent workgroup with certain authorizations, work regulation and funding has to be formed. It should have a clearly defined final result, indicators of its quality, evaluation experts etc. Scientists should play the main role in this process, although not without a condition – they have to be competent representatives of architectural science rather than art critics or people flaunting academic degrees and university positions. Currently, the formation of such a workgroup and quality work conditions is the primary task.